nyelv- és irodalomtudományi szaklexikon volt, lexikális tudása még Szemerényi Oszvald sokoldalúságával is vetekedett (ez utóbbinak szanszkrit és óperzsa órái is élményszámba mentek.) Ettől függetlenül Gáldi nem tartotta lealacsonyítónak a műfordítást, amit többek között több román klasszikus maradandó értékű műveinek magyarra ültetésével, sőt a Kék Duna keringő szövegének énekelhető, verses fordításával is tanúsított. E sorok írója a Kremlben elrendelt, közel másfél évtizedes „albán szilencium" alatt (bocsánat a mielőbb a feledés homályába burkolandó előző rendszerre tett újabb szubjektív megjegyzésért!) műfordításokat készített, közel hétezer oldalt, zömét a finn irodalomból. A recenzens is szerezhetne hasznos szakmai ismereteket például az ó-egyiptomi, a hettita, az etruszk, a szikán, a római, sőt akár a középkori keresztény és arab-török kor társadalmáról, életéről, ha az internet helyett pl. a nemzetközi klasszikussá vált finn Mika Waltari *Szinuhe*, *Turms a halhatatlan*, *Az emberiség ellenségei*, *Johannes ifjúsága*, *Mikael* vagy *Mikael Hakim* című regényét is olvasgatná. Ezekről a monumentális történelmi regényekről az adott korok nemzetközileg elismert szakértői nyilatkoztak méltató hangnemben. Elolvasni is szép teljesítmény. Képzelje el, mennyi időt és még mi egyéb apróságot igényelt átültetésük a megfelelő színvonalú magyar nyelvre. Mindenesetre a Finn Irodalomtudományi Társaság a fordítót levelező tagsággal jutalmazta még 1986-ban, amivel mindmáig vajmi kevés külföldit ismertek el Helsinkiben. A fordító pedig ezt a jutalmat a *Kalevala* nemzeti eposz két énekének albánra ültetésével köszönte meg. Ki is adták… Egyébként ez volt az első közvetlen műfordítás finnről albánra. (Azóta hosszú évek költséges befektetéseivel képeztek ki egy albán műfordítónőt Liljana Verdha személyében, aki most Helsinkiben verítékezik a teljes Kalevala – 52 ének! – albánra fordításával.) Szóval ennyit az annyira lebecsült műfordításról. De ilyen próbálkozáshoz a recenzensnek mindenekelőtt magyar szókincsén, mondatszerkezetein és stílusán kellene javítania, legalább a magyar klasszikusok halhatatlan művein csiszolgatva anyanyelvét. Nem tudom, az érettségi vizsgán magyar nyelv és irodalom terén milyen eredményt ért el, de cikkéből *(Besprechung)* úgy tűnik, hogy néhány év alatt meglepően sokat felejtett. Az internet-összkomfort, sajnos, ennek karbantartására sem terjeszthető ki…

Akár borivó a recenzens, akár a jó bajor sörre szokott rá, szívleljen meg egy jó tanácsot a nyelvtudománytól igen távol eső másik diszciplína területéről. Annál is inkább, mert már Homérosz korában tudták, hogy a bornak sok időre van szüksége, amíg nemes nedűvé érik. Idő előtt fogyasztva – a magyar borász szavaival élve – kinyílik tőle zsebünkben a bicska, és kellemetlenül savanyú marad a szájízünk. És mielőtt ilyen, zömében internet-tollakból és sértő megjegyzésekből álló, újabb „nem öncélú" recenzió megírására vállalkoznék, előbb tegyen le az asztalra legalább száz cikket, tanulmányt és előadást – a magyaron kívül legalább négy idegen nyelven.

SCHÜTZ ISTVÁN

A magyar von Däniken és a nyelvtudomány

Tisztelt Schütz úr!

1. Amidőn könyvének 27. oldalára érkeztem, ahol Ön azt állítja, a görög Atlasz titán, az Atlasz-hegység és Atlantisz neve *azték* istennevekkel együtt egy közös **atl-* „víz" tőből származik, ahhoz a klasszikus dilemmához érkeztem, hogy leálljon-e egy tudományos képzésben részesülő ember vitatkozni Erich von Dänikennel, vagy ne? Én úgy vélem, ez erkölcsi kötelesség, még ha szélmalomharc is. Elvégre von Däniken könyvei, akárcsak az Önéi, sokkal nagyobb számban fogynak, mint a tudományos kézikönyvek. Én ennek megfelelően megadtam egy szakmai vita lehetőségét, amely elől Ön egy anekdotázó, személyeskedő, kioktató modorú „válasszal" tért ki (a bicskáját pedig nyugodtan becsukhatja). Nem lep meg, hogy Ön is azok közé tartozik, akik az egyetemi hallgatókat nem tekintik vitapartnernek, hiszen már könyve előszavából, illetve válaszából is süt, mennyire megveti leendő kollégáit. Ez logikus, hiszen könnyebb erre való hivatkozással félresöpörni a kritikát, mint cáfolatára érdemi választ adni, netán az általa hivatkozott szakirodalmat elolvasni. Személyeskedésében odáig ragadtatja magát, hogy pozitív, elismerő megjegyzéseimet is kiforgatja, mondván, el se olvastam a vonatkozó részeket. Erre az abszurd logikára a válasz már nem az én szakterületem.[1]

2. Felhívnám szíves figyelmét arra, hogy bár Ön rögeszmésen ragaszkodik ahhoz, hogy kizárólagos forrásom az internet volt, 94 lábjegyzetem közül egyetlenegyben van internetes hivatkozás (az *Electronic Text Corpus of Sumerian Literature,* amelynek szerkesztői többek között Jeremy Black, az oxfordi egyetem sumer specialistája és Zólyomi Gábor, az ELTE BTK Asszíriológiai és Hebraisztikai Tanszékének vezetője). Az internet folyamatos emlegetésével („internetes lesipuskázás") azt a téves látszatot kívánja kelteni, mintha onnan dolgoztam volna. *Állítása egyszerűen hamis.* A maradék 93 lábjegyzet nyomtatott tanulmányokat és könyveket tartalmaz, melyeket Ön nem ismer, nem használ – pedig kellett volna. Vajon a recenziómat olvasta-e?

S ha már rögeszme, egy szóval nem minősítettem az Ön műfordítói tevékenységét, hiába véli úgy, hogy lenézem, pusztán azt a tényt közöltem (94. jegyzet), hogy élete folyamán alapvetően műfordított, és nem tudományos problémákat oldott meg, amint azt önmaga is bevallja könyve 8. oldalán („aztán évekig egyetlen sort sem publikáltam"). S bár személy szerint kedvelem a történelmi regényeket, Önnel és tanácsával ellentétben szakirodalomból kívánok tájékozódni tudományos kérdésekben, nem regényekből.

További kényszerképzete, hogy Vékony Gábor régész ihletésére írtam recenziómat. Nyomatékosan leszögezem, hogy mi sem állt tőlem távolabb. Vékony úr nem tudott arról,

hogy ez a recenzió készül, s szerintem mind a mai napig nem is tud. Nem javasoltam társszerzőnek sem (tőlem azt választ, akit akar), de végképp nem védtem lépten-nyomon (csupán arra utaltam, hogy Vékony politikai nézeteinek semmi köze tudományos kérdésekhez, ld. még lentebb). Sőt. Ha elolvasta volna recenziómat, találkozott volna a 32. és 70. jegyzettel (vö. még recenzióm 25. old.), melyekből kiderül: Vékony téziseit magam is elutasítom (mint bármely nyelvész). Olvasta a recenzióm? Amúgy magánvitájukat rendezzék maguk között, ahhoz nekem semmi közöm. Az vigasztal mindössze, hogy a néhai Alföldi András, hazánk nemzetközi hírű régésze (akinek a nevét Ön nem tudja helyesen leírni, ld. a recenzióm 4. jegyzetét) pályafutását szintén recenzióval kezdte, s a recenzeált könyv szerzője mindvégig azt hitte, hogy egy reá fenekedő kollégája írta álnéven. Ön egyszerűen nem hiszi el, hogy akad egyetemi hallgató, aki olvas idegen nyelveken, rendelkezik szakirodalmi ismeretekkel. Ezért talál ki nekem mentort.

3. Továbbra se értem, mi köze van egy tudományos munkának a múlt rendszerhez, az EU-hoz vagy Verheugen úrhoz (a Big Brotherről meg különféle globalizációs-kozmopolita kirohanásokról nem is beszélve). A *Népszabadság*-riportot nem olvastam, csak most, hogy felhívta rá a figyelmem, s szerintem meglehetősen kevés köze van ennek s az Ön életrajzának az Ön könyve színvonalához. Ez egyszerű porhintés, eltereli a figyelmet a szakmai részről. Az engem nem érdekel, hogy megtörték-e az Ön karrierjét vagy sem, az sem, mi a véleménye a múlt rendszerről, mint ahogy az sem, van-e felesége, vagy járt-e már az Antarktiszon. *Engem mindössze az érdekel, hogy tudományosnak szánt állításait tudja-e bizonyítani vagy sem.* A politikának ehhez semmi köze. Sőt, Schütz úr, szerintem egy tudományos könyvnek ne legyen politikai üzenete se. Tudományos üzenete legyen.[2]

4. Azt írja, „Nem tudom, a *BUKSZ* olvasótáborában hányan tudják felfogni, miért kell pl. szóvá tenni, hogyan írják át magyarra pl. *Al-Masz'udi* nevét (NB neves arabista névrokona, Simon Róbert sem IPA jelet alkalmazott az arab laringális zárhang jelölésére), sőt a szogd *-t* többes jel sem köti le a lap mégoly vájt fülű olvasóinak a figyelmét sem. Ugyanez a többesjel található egyébként a romániai *Galaţi* dunai kikötőváros nevében is, ami a román *galat/kalat* 'várak, erősségek' (többes!) névből származik (...) Ez a tény persze nem található meg az interneten!". Mindenekelőtt, Önnel ellentétben, én nem venném a bátorságot, hogy lenézzem a *BUKSZ* olvasóit. És milyen morálra vall arra építeni, hogy úgyse tudják, úgyse érdekli őket, akkor mindegy is nekik?! S miért kell ezt szóvá tenni? Azért, mert a nyelvészek, Önnel ellentétben (könyve 25-26. old., vö. recenzióm 69. jegyzet), nem írásjeleket hasonlítanak össze, hanem fonémákat. Továbbá azért, hogy elkerüljük az Ön gyakorlatát: mert *az Ön által ideírt arab név nem létezik*, csak al-Masᶜūdī, amelyből egy hozzáértő ki tudja olvasni, hogy az illető szerző ᶜAbdallāh Ibn Masᶜūd, a Próféta egy neves kísérőjének sarja,[3] s hogy a család ősének neve annyit tesz: „szerencsés" (*masᶜūd*).[4] Schütz úr „átírása" halandzsa. Ön átírásában valóban glottális zárhangot jelölt, csakhogy e szóban ᶜayn van, ami zöngés faringális réshang. Ez két külön fonéma az arab nyelvben. Hogy megvilágítsam: bizonyára rossz néven venné, ha *Schötz* úrnak szólítanák.[5] Téved akkor is, amikor azt állítja, hogy a szogd és a kun szóban szereplő *-t* ugyanaz: a kun szó ugyanis, ha létezik egyáltalán, arab kölcsönszó (*qalᶜat* „erőd, vár"), ahol a *t* (tā marbūta) a nőnem jele, nem a többes számé. A qalᶜat szó esetében ugyanis ún. tört többesszámot használ a klasszikus arab nyelv: *qilāᶜ*, illetve *qulūᶜ*.[6] Az Ön állítólagos „ténye" még jó, hogy nincs az interneten, mert nem tény, hanem tévedés (mit keresne amúgy egy szogd, azaz iráni, tehát indoeurópai eredetű rag a kunban, egy török nyelvben?). Mindamellett felhívnám arra a figyelmet, hogy e helynév etimológiája tisztázatlan, ám nem kizárt a szláv személynévi eredet.[7]

5. Ejtsünk néhány szót az én állítólagos tévedéseimről. Válaszában hosszan értekezik a *maurovlakhosz* szóról, amiről én egy betűt se ejtettem, tehát nem tudom, hol tévedhettem. Azt is hosszasan fejtegeti, hogy a kun a kománok magyar elnevezése. De akkor miért nem ezt használta a könyvében? Pontosan erre kérdeztem recenzióm 80. jegyzetében. Olvasta Ön a recenziómat?

6. Szomorúan tapasztaltam, hogy Ön nincsen tisztában néhány nyelvészeti alapfogalommal. Schütz úr, mondja már meg nekem, hogy mihez képest egyszerűbb az egyik nyelv, mint a másik? Milyen objektív kritériumokat tudna felállítani?[8] Például a macedón bonyolult, mert perverz?![9] De nemcsak perverz nyelvek vannak, hanem mocsárba süppedő tudományok is:

„Ha az internet-korszakban nevelkedő ifjú recenzensünk a szószármaztatás ingoványába téved, és nem csupán a »tudomány mai állása szerint« veszi figyelembe az adatokat, előbb-utóbb észre kell vennie, hogy ennek a tudományágnak a vívmányai

1 ■ Pozitív megjegyzéseim (recenzióm 19. és 25. old.) az albán–román kapcsolatok leírására és a késő középkori történelemre vonatkoztak. Nyelvészeti és történelmi kézikönyvekből mindkét rész különösebb fáradság nélkül összeollózható.

2 ■ Az összeesküvés-elméletéhez még annyit, hogy feltételezésével ellentétben nem a *BUKSZ* kínálta fel nekem a lehetőséget, hanem én kerestem meg a szerkesztőséget a kész kézirattal, amely a megfelelő megfontolás után annak közzététele mellett döntött.

3 ■ Ez még kézikönyvekben is olvasható: Stephan und Nandy Ronart: *Lexikon der Arabischen Welt. Ein historisch-politisches Nachschlagewerk*. Artemis, Zürich und München, 1972. 484–485. és 731–732. old.

4 ■ Hans Wehr: *Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart*. Harrassowitz, Wiesbaden, 1958[3]. 374. old.

5 ■ Idézett kiváló névrokonom az ún. tudományos átírást szokta alkalmazni – mint én most –, amint ezt minden munkájában kifejti. A geográfus neve precízen *al-Idrīsī*.

6 ■ Wehr: *i. m.* 701. old.

7 ■ Kiss Lajos: *Földrajzi Nevek Etimológiai Szótára*. Akadémiai, Bp., 1988[4]. 492. old. Erdélyben ugyancsak számos azonos hangzású helynév található, ami szintén a kun eredet ellen szól.

8 ■ Ajánlom figyelmébe Nádasdy Ádám e tárgyban írott rövid, de annál megszívlelendőbb esszéjét: *„Egyszerű" és „bonyolult" a nyelvekben*. In: uő. – Kálmán László: *Hárompercesek a nyelvről*. Osiris, Bp., 1999. 132–133. old.

9 ■ Apropó, kandzsi: azt azért nem árt tudni, hogy ez egy *japán szó* a *japán írás* kínai jegyeire, ld. Masayoshi Shibatani: Japanese. In: Bernard Comrie (ed.): *The Major Languages of East and South-East Asia*. Routledge, London, 1990[2] 130. old.

sem állandóak, hogy ami tegnap még helytálló volt, ma már elévült, s hogy a tudomány »mai állásának« ugyanez lesz a kikerülhetetlen végzete. Ennyit az általa kifogásolt héber, germán, trák stb. szószármaztatásokról." Mindenekelőtt a történeti nyelvészet mint megbecsült tudományág nevében kikérem magamnak az olyan dehonesztáló megjegyzéseket, mint „ingovány"! Aki azték és görög szavakat tart rokonnak, az ne minősítse a nyelvészetet! Annak ingovány, akinek teljességgel ismeretlen a történeti nyelvészet módszertana, s annak, aki nem tud különbséget tenni tudomány és áltudomány között. Elárulom Önnek, hogy a hangtörvények révén már-már természettudományos eszköz áll a nyelvészek rendelkezésére egy adott szó eredetének megállapításához. Nem véletlen, hogy a tudomány megszületését jelentő etimológiák közelednek a kétszáz éves korhoz. Ennyit a máról meg a holnapról. Az ismeretek folyamatos felhalmozódása és változása azonban nem jogosít fel senkit arra, hogy bizonyítottan téves, meghaladott etimológiákat, valamint áltudományos téveszméket terjesszen egy egyetemi tankönyvnek szánt munkában, amint azt Ön tette.

7. Önnek bármilyen nyelvészet – s így az indogermanisztika vagy épp az albán nyelv története – továbbra is vakítóan fehér folt: „Ha egy ilyen *tehetséges egyetemi hallgató* [kiemelés tőlem – S. Zs.] még legalább 5-6 idegen nyelvet elsajátít (vagy legalább valamennyire megismer), arra is rá kell majd döbbennie, hogy valamikor a finn-ugoroknak is találkozniok kellett az indoeurópaiakkal (lásd német *Wasser*, szláv *voda*, magyar *víz*, finn *vesi*/*vede*- stb.), hogy az albán az egyetlen indoeurópai nyelv, amelyben a 'szem' jelentésű *sy* (határozott alakban *syri*/*syni*) a finnugor nyelvek – magyar *szem*, finn *silmä*, vogul/osztják *sin*/*sim*, lapp *tshuotte* stb. – azonos jelentésű szavaihoz kapcsolódik, sőt az albán nyelvben megvan a magyar és a finn *kap*, illetve *kaappa*- szónak szemantikailag is megfelelő *kap* ige. Nos, fiatalember, tessék az internetről olyan «korszerű» indoeurópai eredetelméletet levadászni, amelyik ezekre a lényegtelen (és az interneten bajosan ismert) apróságokra is magyarázatot ad! És ugyan mit tud arról az internet, hogy például a mordvin nyelvben a birtokos névmás az egyes szám első három személyében *mon*, *ton*, *son*?" Elárulom, hogy nem kell az internetig elmennie, Schütz úr, elég, ha felüti a recenziómat. Ha kicsit is értene az indogermanisztikához, tudná, hogy a feltételezett uráli/finnugor–indoeurópai kapcsolatok az egyik legfontosabb érve a Gimbutas-Mallory-féle sztyeppei őshazaelméletnek, amely elméletre magam is utaltam (20. old.) – csak éppen Önnek ez az elmélet nem mond semmit.[10] Ám a felhozott példái egyszerűen képtelenségek. Az albán *sy* egy indoeurópai $*(h_3)ok^w\text{-}ih_1$ „szem" teljesen szabályos fejleménye, ahol az /s/ nem eredeti */s/-re megy vissza, hanem a $*/k^w/$ fonéma reflexe.[11] Ismeri Ön az albán nyelv történetét? A magyar szó ősének, az uráli **śilmä* szónak[12] ehhez *szemmel láthatólag* az égvilágon semmi köze. Ugyanez vonatkozik az albán *kap* szóra is, amely egy indoeurópai $*kap\text{-}/*keh_2p\text{-}$ tőre megy vissza,[13] amely azonban hangutánzó, akárcsak a magyar szó és állítólagos finn megfelelőjének ősei.[14] Hangutánzó szavakkal érthető okokból semmit sem lehet bizonyítani (a német és a magyar macska is azt mondja, hogy *miau*, mégsem rokon a német és a magyar nyelv). Lehet, hogy nem csupán Mika Waltariból kellene tájékozódni? A mordvin névmásokról pedig mindenki egybehangzóan azt állítja, hogy mordvin névmások. S Ön?

A nyelvszövetség megfelelője nem Bund, hanem *Sprachbund*, amelyet 1928-ban alkotott meg német nyelven Nyikolaj Szergejevics Trubeckoj herceg,[15] kora legnagyobb nyelvésze, megkülönböztetendő a nyelvszövetségeket a nyelvcsaládoktól. Kristian Sandfeld ezt egyszerűen franciára fordította („l'unité linguistique des Balkans"),[16] mivel franciául írta a művét, két évvel később. Az angolszász szakirodalomban mindmáig gyakorta a német alak használatos mint terminus technicus. Mellesleg, műfordító úr, ha Ön beszél magyarul, tudja mi a különbség az anyanyelvében unió és szövetség között (és nem szorul egy szótár magyarázataira).

„A *szubsztrátum* kérdésében a recenzens (és hátszele is) meglehetősen zavaros eszmefuttatásba bocsátkozik. Szemlátomást nincsenek is tisztában ennek a fogalomnak a lényegével." Nyilvánvalóan az zavaros, hogy rámutattam: anélkül ír hosszasan a szubsztrátumokról, hogy egy árva szóval kimutatta volna meglétüket (vö. recenzióm 25. old.). S hátszélnek idéztem Herman József nemzetközi hírű vulgárlatinistánkat, akire olykor még Schütz úr is hivatkozik, aki hosszasan érvelve általában véve óvatosságra int a szubsztrátumok

10 ■ Vö.: James P. Mallory: *In Search of the Indo-Europeans. Language, Archaeology and Myth*. Thames and Hudson, London, 1989. 145–151., kül. 147-149. old. Ha e kapcsolatok kérdése érdekli, a legújabb, teljességre törekvő tanulmány: Jorma Koivulehto: *Frühe Kontakte zwischen Uralisch und Indogermanisch im nordwestindogermanischen Raum*. In: Alfred Bammesberger, Theo Vennemann (Hrsg.): *Languages in Prehistoric Europe*. Heidelberg, Winter, 2003. 279–318. old.

11 ■ Bardhyl Demiraj: *Albanische Etymologien. Untersuchungen zum albanischen Erbwortschatz*. Rodopi, Amsterdam–Atlanta, 1997. 356-357. old. A hangtörvényhez *uo.* 64. old.

12 ■ Benkő Loránd (Hrsg.): *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen*. Akadémiai, Bp., 1993–1995. II. 1412. old.

13 ■ Demiraj: *i. m.* 212–213. old. Helmut Rix: *Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primärstammbildungen*. Reichert, Wiesbaden, 1998. 307. old.

14 ■ Benkő: *i. m.* I. 684-685. old. A finn szavak problematikáját ld. uo. Még az oszmán-törökben is *kap*- a „megragad, elvesz" ige töve. Talán az oszmán-törökök őseivel is összefutottak az ősindogermánok?

15 ■ L. német nyelvű felszólalását: C. de Boer, J. van Ginneken, A. G. van Hamel (eds.): *Actes du Premier Congrès de Linguistes tenu à La Haye du 10–15 Avril 1928*. Sijthoff, Leiden, 1928. 17–18. old.

16 ■ Kristian Sandfeld: *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*. Klincksieck, Paris, 1930. 214. old.

17 ■ Shaban Demiraj: *Historische Grammatik der albanischen Sprache*. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien, 1993. 120–141. old.

18 ■ Rüdiger Schmitt: *Grammatik des Klassisch-Armenischen mit sprachvergleichenden Erläuterungen*. Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck, Innsbruck, 1981. 119–120. old.

19 ■ Vö.: Günter Neumann: *Phrygisch und Griechisch*. Wien, 1988 (SbÖAW 499) és James Clackson: *The Linguistic Relationship between Armenian and Greek*. Blackwell, Oxford, 1994.

20 ■ Antoine Meillet: *Études de linguistique et de philologie arméniennes I. Recherches sur la syntaxe comparée de l'Arménien*. Lisbonne, Imprensa Nacional de Lisboa, 1962. 6. old.

kérdésében (recenzióm 68. jegyzete). Olvasta a recenziómat?

A hátravetett névelőnél érdemes egy keveset elidőzni, ugyanis az albán és az örmény jelenséget egymástól tartalmi, földrajzi és genetikai szakadékok választják el. Az albánban *egy* indoeurópai mutató névmás (**so-* ~ **to-*) grammatikalizálódott.[17] A klasszikus örményben ezzel szemben *különféle* indoeurópai mutató névmások grammatikalizálódtak (*-s* <**k̂-*, *-d* <**to-*, *-n*< **no-*).[18] Tehát már a folyamat sem azonos. Az örmény legközelebbi rokonaiban (amelyek közé azonban nem az albán tartozik, hanem az ógörög és a phryg[19]) viszont teljesen más folyamat zajlott le, így joggal tételezhetjük fel, hogy a grammatikalizálódás az örmény önállósodása után zajlott le. Önállósodása viszont már Kis-Ázsiában történt, hiszen Hérodotosztól tudjuk, hogy ők a phrygök telepesei (VII. 73). Mindezt már A. Meillet is megállapította.[20] Ezért található a következő megállapítás egy indogermanisztikai tankönyvben: „Es gibt jedoch keinen Hinweis auf einen «suffigierten Artikel» in den Balkansprachen des Altertums."[21] Az se véletlen, hogy az ókori balkáni nyelvek areális kapcsolatainak most megszületett alapvetésében e kérdés a fentiek miatt fel sem merül.[22] A hátravetett névelőt bizony minden nyelv maga alakította ki. Semmitmondó frázis? Önnek. A nyelvész munkája csak ilyenkor kezdődik. Ugyanis az egymástól független folyamatok mechanizmusainak összehasonlító vizsgálata igen sok eredménnyel kecsegtet.

Bár az albán *hekur* „vas" szó eredete valóban bizonytalan, előtagjában valószínűleg az indoeurópai **$h_2$eyo-* „érc" szó rejtőzik.[23] Erről nem tudván, Ön sokat sejtetően azt mondja, várjuk meg, amíg a fóniciai szó előkerül. Rossz hírem van, előkerült (már réges-rég): *BRZL* (olvasata valószínűleg *barzel*). Sőt, ott áll recenzióm 15. jegyzetében. Olvasta a recenziómat?[24]

Megkérdezi tőlem: „és a recenzens újperzsa példáit ugyan melyik nyelvjárásból idézi? A pastuból, a beludzsból vagy talán éppen a kurdból, avagy a pastu valamelyik helyi változatából?" Emlékeztetném Önt arra, hogy a kurd, a beludzs és pastu *nem újperzsa nyelvjárások, hanem önálló újiráni nyelvek*.[25] Az általam a recenziómban használt alakok nem nyelvjárási alakok, hanem az ún. modern újperzsa (fárszí) nyelv alakjai, ami Irán hivatalos nyelve.[26] Schütz úr, én sem gondoltam volna az Ön helyében, hogy olyasvalaki is elolvassa az Ön könyvét, aki tanult fárszí nyelven. Önnek nem volt szerencséje. De mint mondottam, nem illendő az emberek tájékozatlanságára építeni.

8. Számos alkalommal tetten érhető, hogy Ön nem tudja felmérni, amit olvas, mennyit ér tudományos szempontból: ha valami ki van nyomtatva, attól még nem biztos, hogy igaz is. Talán meg kellene vizsgálnia az érvrendszereket – amit meg tudna tenni, ha ismerné a módszertanát. Így fel tudná mérni Sakellariou elméletének és az „agglutináló" „pelaszg"-elméletnek a súlyát. Javaslom, e kérdésekhez olvassa el az általam hivatkozott szakmunkákat.[27] Egyetlen könyv elolvasása még nem jelenti, hogy a kérdésről megfelelő ismereteket szereztünk. Azért is célszerű átolvasni egy adott kérdés teljes szakirodalmát (különösen azt, amire egy recenzens hivatkozik), mert így például kiderül, hogy a folyónevek kérdésében az általam hivatkozott (pl. 39. jegyzet) munka alapja bizony Kniezsa I. könyve, csak épp kiegészítve az azóta eltelt évtizedek eredményeivel.[28] A *város* és *karácsony* szavak problematikájára is azt javaslom, hogy olvassa el a recenziómban idézett szakmunkákat[29] – bár Ön csak a karácsony és az indiánok közötti mélyreható kapcsolatról olvasgat (von Däniken-szindróma). A *duşman* kérdésében meggyőzőnek tűnő érvvel állt elő végre (miért csak most?) – csakhogy egyfelől mindennemű hivatkozás nélkül, így az oklevélről szóló állítása nem ellenőrizhető; másfelől sajnos minden török nyelvben /ü/ áll a szóban, s míg meg nem válaszolják, hogyan lesz ebből /u/, addig e kérdésnek nyitva kell maradnia. Olyan kérdés is van, amelyhez antik auctorokat kell olvasni. A *deuriopos*ok neve több – romlott – formában maradt fenn, ám célszerű minél korábbi említésüket alapul venni: jelesül Strabónt (7.7.8-9), aki mintegy ezer évvel megelőzte a bizánci munkákat, következésképp őneki kell igazat adni ilyen kérdésekben – így magam is rá hivatkoztam recenziómban (25. old.). Nem olvasta a recenziómat?

9. Néhány apróság. A görögök természetesen nem kiegészítették a fóniciai ábécét a magánhangzóikkal, amint azt Ön véli, hanem a fóniciai ábécé azon jeleit, melyek feleslegessé váltak, minthogy a görög nyelvben nem létező mássalhangzókat jelöltek, magánhangzókhoz rendelték hozzá.[30] – Felhívnám szíves figyelmét arra a jelentéktelen körülményre is, hogy honfoglalóink nem besenyők

21 ■ R. Schmitt-Brandt: *Einführung in die Indogermanistik*. Francke, Tübingen–Basel, 1998. 62. old. (UTB 1506).

22 ■ Ivo Hajnal: *Methodische Vorbemerkungen zu einer Palaeolinguistik des Balkanraums*. In: Bammesberger – Vennemann: *i.m*. 117–146. old.

23 ■ Eric P. Hamp: *Evidence in Albanian*. In: Werner Winter (ed.): *Evidence for Laryngeals*. Mouton, The Hague, 1965. 130. old. A kérdéskör szakirodalmához Vladimir Orel: *Albanian Etymological Dictionary*. Brill, Leiden–Boston–Köln, 1998. 144. old.

24 ■ Vö. Fuentes Estañol, María-José: *Vocabulario fenicio*. K. n., Barcelona, 1980. 90. old.; J. Hoftijzer, K. Jongeling: *Dictionary of North-West Semitic Inscriptions I*. Brill, Leiden–New York–Köln, 1996. 196. old.

25 ■ Üssön fel egy kézikönyvet, pl. Rüdiger Schmitt: *Compendium Linguarum Iranicarum*. Reichert, Wiesbaden, 1989. Ott részletes leírást talál arról (263–293., 327–335., 350–362. és 384–410. old), mekkorát tévedett.

26 ■ Bozorg Alavi – Heinrich F. J. Junker: *Persisch-Deutsches Wörterbuch*. Hueber, München, 1968. 25. és 285. old.

27 ■ Sakellariou elméletéhez recenzióm 21. old. és 26. jegyzet. A pelaszghoz az alapszakirodalom (kezdve azzal, hogy létezett-e egyáltalán) José Luis García-Ramón: *Vorgriechische Sprachen*. DNP 12/2 (2002) col. 331-334. és D. A. Hester: *„Pelasgian" – A New Indo-European Language?* Lingua 13 (1965) 335–384. old.

28 ■ Kiss Lajos: *Erdély vízneveinek rétegződése*. In: Kovács László, Veszprémy László (szerk.): *Honfoglalás és nyelvészet*. Balassi, Bp., 1997. 209. old.

29 ■ Recenzióm 26–27. old., és 82., 85. jegyzetek. Az albán *varosh* esetében annyiban kell pontosítanom recenziómat, hogy a közvetítő nyelv nem a török, hanem a szerbhorvát volt, a részletes érveléshez l. Norbert Jokl: Die magyarischen Bestandteile des albanischen Wortschatzes. *Ungarische Jahrbücher* 7 (1927) 54–56. old. E tanulmány végképp megcáfolja az Ön vélekedését, hogy a forrás egy nomád török népcsoport lett volna.

30 ■ Németh György: *A görög epigraphika*. In: Havas László, Tegyey Imre (szerk.): *Bevezetés az ókortudományba I*. Kossuth, Debrecen, 1998[2]. 132. old.

voltak, hanem magyarok; valamint arra, hogy VII. (Bíborbanszületett) Konsztantinosz bizánci császár feljegyezte a magyar törzsek nevét (*De administrando imperio* 40. fej.), amelyek között nem szerepelt se a *harka*, se a *gyula* tisztségnév (ez általános iskolai tananyag, bár lehet, hogy a Kreml keze odáig is elért). A besenyő *komenton* szó létezéséről nem én nem tudok, hanem a turkológus Györffy György, a besenyő szókincs monográfusa, akinek idevágó tanulmányát Schütz úr bizonyosan soha nem látta, pedig erre recenzióm 79. jegyzetében hivatkoztam.[31] Olvasta a recenziómat?

10. A héber vallás mezopotámiai kapcsolatait senki sem vitatta. Csupán azt, hogy Jahve alakjának amúgy elég jól feltárt eredetét egy nem létező sumer mítoszhoz kösse (vö. recenzióm 27. old. és 90. j.) (ismét von Däniken-szindróma).[32] Ennek pedig semmi köze a Studenica-sztorihoz, Schütz úr. Ön azért anekdotázik, hogy elterelje a figyelmet!

11. Összefoglalásul. Ön nem tudományos kutató, mégis tudományos igényű könyvet kívánt írni. A tudós, mielőtt tudományos kérdéshez kíván közelíteni, előbb elsajátítja az adott tudományág módszertanát, elolvassa a kérdéshez tartozó valamennyi forrást és a kérdés teljes szakirodalmát. A kutatás csupán ezután kezdődhet. Ön lépten-nyomon fittyet hány a nyelvészet módszertanára (megvető hozzáállásához ld. recenzióm 27–28. old. s az ingoványkérdést), s mindenfélét összeolvas, csak épp nem tudja, hogy amit elolvasott, ténylegesen mekkora részét képezi a szakirodalomnak, s nem képes felmérni olvasmányai reális értékét, nem tudja megkülönböztetni az ocsút a búzától (már ha volt ott egyáltalán búza). Erről bárki pillanatok alatt meggyőződhet, ha kinyitja recenziómat, vagy elolvassa ezt a levélváltást (különös tekintettel az azték-görög rokonításokra). Hogy az Ön hasonlatával éljek, Ön nemhogy „megfelelt"-tel nem ment volna át egy nyelvészeti vizsgán, hanem másodpercek alatt kicsapták volna. A kritikán való elmélkedés helyett konfabulál, és összeesküvés-elméleteket sző. Sőt a recenziómat, mint a fentiekből kiderült, vagy el se olvasta – ez kevéssé valószínű –, vagy egyszerűen nem értette. Érdemi válasz helyett csak alaptalanul vádaskodott, fölényeskedett, vadul fantáziált, azt a hamis látszatot akarván kelteni, mintha én csupán az interneten turkáló kókler lennék. Schütz úr, ki csúsztat? Aki minden állítását gazdag, a *communis opinio*t tükröző szakirodalommal támasztja alá (azaz állításaim az Önéivel ellentétben ellenőrizhetőek), vagy az, aki hivatkozások nélkül tárgyi tévedések, áltudományos fantazmagóriák tömkelegét zúdítja a gyanútlan olvasóra „egyetemi tankönyv" címén (s a minisztériumi támogatás révén az adófizetők pénzén)? Ön azt mondja, szőrszálhasogató módon járok el. Az ördög, mint mondani szokás, a részletekben rejlik. Épp ezért végezetül köszönetet kell Önnek mondanom. Ha ugyanis eddig nem volt világos, mennyit ér az Ön könyve, válaszának hála immáron mindenki számára egyértelművé válhatott.

Szívélyes üdvözlettel

SIMON ZSOLT

egyelőre egyetemi hallgató

PS. Visszavonom a recenziómban tett javaslatot: ne írja át a könyvet. Ön azt írta, „kétségtelenül kevés ideje" jutott rá (és még csak nem is szégyelli!). Immáron bizonyos vagyok benne, nem képes jobbat írni. Fordítson inkább valaki idegen nyelvből egy használható munkát.

31 ■ „Ám ilyen szót nem ismerünk a besenyőből a téma feldolgozója szerint: Györffy György: *Monuments du lexique petchénègue*. ÁOH 18 (1965) 73–81. old. (a tanulmány természetesen hiányzik Schütz bibliográfiájából).

32 ■ Ajánlom figyelmébe még: Alberto R. W. Green: *The Storm-God in the Ancient Near East*. Eisenbrauns, Winona Lake, 2003. 231–280. old., kül. 231. old. 46. j. igen részletes bibliográfiáját az eredet kérdéséről.

Kollektivista vagy (és) individualista megközelítések

Válasz Róna-Tas Ákos recenziójára

Kiváló, elmélyült gondolkodású kollegám ezúttal több ponton is felületességre utaló írást tett közzé (*BUKSZ,* 2003. nyár, 163–165. old.) közel két éve megjelent, *Gazdasági elit és társadalom a magyarországi újkapitalizmusban* című könyvemről. A felületes, pontatlan értelmezések mellett vannak persze elvi nézetkülönbségeink is.

Utóbbiak közül rögtön a legfontosabbal kezdem. Róna-Tas egyik leglényegesebb, de nem teljesen világos kifogása, hogy magam a tőke metaforájának alkalmazásával túlhangsúlyozom az instrumentális, kalkulatív aspektusokat, és Bourdieu eredeti intenciójával ellentétben az egyén, nem pedig a társadalom felől közelítek a jelenségekhez. Konkrét példája szerint a gazdasági rendszerváltás folyamatában a pedagógusok és orvosok tudását az oktatási és egészségügyi intézmények, az azokban megtestesülő formális és informális szabályok változása, nem pedig – mint én állítom – a hatalomra került elitcsoportok értékelték le. (Hogy miért gondolja azt, hogy magam eme leértékelő funkciót, képességet az általam bevezetett új tőkefajtának, a szimbolikus tőkének tulajdonítom, az nem világos előttem.) E gondolatmenettel kapcsolatban alapvetően két ellenvetésem van. Egyrészt Bourdieu elméletében a tőke metaforáját nem lehetséges túlhangsúlyozni, mivel a tőkeelmélet társadalomelméletének szinte legfontosabb alapja, lényegi magva. Másrészt könyvemben hosszú részek foglalkoznak annak kifejtésével, hogy bármennyire fontos is Bourdieu tőkeelmélete, adott formájában nem alkalmas az államszocializmusból az újkapitalizmusba vezető hatalmi-társadalmi folyamatok leírására – vagyis az elmélet jelentős átalakításra, transzformációra szorul. Mégpedig alapvetően azon szellemiség alapján, amelyet többek között